

Тема 2. Природні ресурси, навколишнє середовище як об'єкти власності.

1. Поняття природного середовища і природних ресурсів.
2. Класифікація природних ресурсів.
3. Вплив форм власності на використання, відтворення, збереження і охорону природних ресурсів.

1. Навколишнє природне середовище в науковому плані – складний об'єкт пізнання і може розглядатись в двох аспектах: природно-науковому і еколого-економічному.

З природно-наукової точки зору в її складі розрізняють такі об'єкти: біосфера, гідросфера, атмосфера і літосфера. В еколого-економічному аспекті НПС класифікується з урахуванням раціональності природокористування. Виділяють два основних класи:

1. природні умови життя суспільства
2. природні ресурси

Природні умови – це тіла і сили природи, її властивості, які на даному рівні розвитку виробничих сил визначають життєдіяльність суспільства, хоча безпосередньо не приймають участі в діяльності людей.

Природні ресурси – це тіла і сили природи, які використовуються або можуть бути використані людьми.

Природні умови чи природні ресурси розрізняються не фізичним чи хімічним складом речовин, а характером взаємозв'язків з людством, тобто одні і ті ж компоненти можуть бути для людства тільки ресурсом (кор.. копалини), інші умовою, інші умовою і ресурсом одночасно (лісові екологічні системи).

У взаємодії суспільства і природи спостерігається така тенденція: се більше частин елементів природи переходить в клас ресурсу (сонячна енергія), тому поділ на два класи являється історично змінним.

2. Щоб розглянути можливі види природних ресурсів, перерахуємо компоненти і сили кожної геосфери, які використовуються людиною (рис. 1).

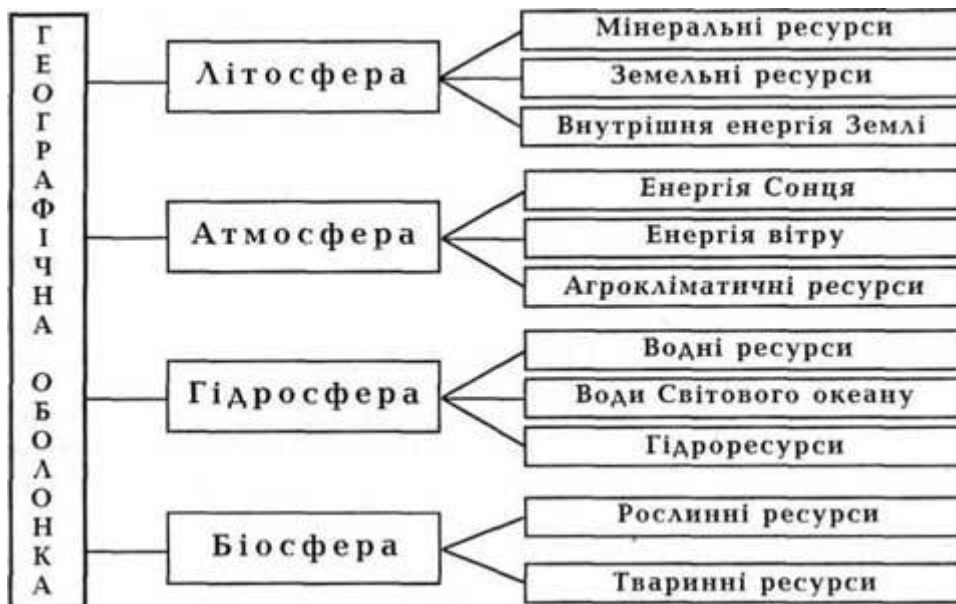

Рис. 1. Види природних ресурсів

Літосфера утворена гірськими породами, які є сировиною або паливом у виробництві, тобто корисними копалинами або **мінеральними ресурсами**. Поверхню її можна розглядати як **земельні ресурси**. Забезпеченість ними визначається часткою земель, придатних для сільськогосподарської діяльності та родючістю ґрунтів. Як джерело енергії може використовуватися внутрішня енергія Землі.

В атмосфері як природні ресурси можна розглядати енергію Сонця, що проникає через повітряну оболонку, та вітру. Вам вже відомо, що сонячна радіація розподіляється дуже нерівномірно, це ж стосується вітрового режиму. Отже, є території з різною забезпеченістю цими кліматичними ресурсами. Часто, враховуючи велике значення температурного режиму, світла, опадів та вологості ґрунту для ведення сільського господарства, їх розглядають як **агрокліматичні ресурси**.

Гідросфера утворена **водними ресурсами** (прісними водами), **гідроресурсами** (вода, яка рухається), а також водами Світового океану. Зрозуміло, що до перших можна віднести води річок, льодовиків, прісні води озер та земних надр, а до других — енергію річок та припливів в океанах. Якщо забезпеченість водними ресурсами оцінюють за наявними об'ємами прісної води, то гідроресурси залежать від похилу річок та глибини їх долин,

висоти припливів в океані, тобто наявності придатної для використання гідроенергії. Води Світового океану можуть використовуватися для добування з них розчинених солей та прісної води.

У біосфері є **біологічні ресурси**, серед яких виділяють рослинні та тваринні. До тваринних належать всі тварини, крім свійських. Серед рослинних ресурсів (дикоростучих рослин) надзвичайно важливі лісові.

Класифікація за вичерпністю та використанням

Величина запасів природних ресурсів має значні відмінності, а отже існує небезпека повного використання деяких з них. Тому важливо знати їх особливості щодо вичерпності. За цією ознакою всі ресурси поділяють на **вичерпні** та **невичерпні**. Перші в свою чергу поділяють на **відновні** і **невідновні**. До вичерпних належать мінеральні й лісові ресурси, але якщо лісові відновлюються (виростають нові дерева), то для утворення нафти потрібно мільйони років. До невичерпних ресурсів відносять енергію Сонця, внутрішню енергію Землі, води Світового океану, тобто ті, які практично вичерпати неможливо. Використовують природні ресурси у промисловості, сільському господарстві, транспорті, а також для лікування, відпочинку тощо. Отже, можна виділити такі **групи ресурсів за використанням**:

- для промисловості;
- для сільського господарства і транспорту;
- для туризму і відпочинку (рекреаційні).

Серед ресурсів для промисловості найбільше значення мають мінеральні, лісові, водні та гідроресурси.

Для сільського господарства важливі земельні та водні ресурси. Воно, як і транспорт, дуже залежить від природних умов, зокрема клімату, рельєфу. Своєрідним видом ресурсів за використанням є рекреаційні. Сюди відносять як елементи природи (сприятливий клімат, узбережжя морів чи озер, лісові масиви, мінеральні джерела і т. ін.), так і культури (пам'ятки культури, місця історичних подій).

Рівень забезпечення країни чи певної території природними ресурсами, виражений у грошовій формі, називають *природоресурсним потенціалом території* (ПРПТ). Від нього значною мірою залежить економічний розвиток як країни в цілому, так і окремих її частин.

3. Охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини - невід'ємна умова сталого економічного та соціального розвитку України.

З цією метою Україна здійснює на своїй території екологічну політику, спрямовану на збереження безпечного для існування живої і неживої природи навколишнього середовища, захисту життя і здоров'я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього природного середовища, досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи, охорону, раціональне використання і відтворення природних ресурсів.

Посилена увага до охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності є головними умовами стійкого економічного та соціального розвитку .

Постійний розвиток виробничої діяльності, виникнення нових виробництв та матеріалів, більшість з яких в процесі свого функціонування та після його завершення, є джерелами забруднення навколишнього середовища і становлять екологічну загрозу.

На території України реалізується політика, спрямована на захист життя і здоров'я населення від негативного впливу забруднення навколишнього природного середовища, досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи, охорона, раціональне використання і відтворення природних ресурсів.

Для забезпечення основних умов здорової життєдіяльності населення в Україні необхідно:

- 1) ефективно використовувати наявні природні ресурси;
- 2) проводити постійну роботу з їхнього збереження (захисту від негативного впливу факторів антропогенного навантаження);
- 3) розробляти та реалізовувати заходи, спрямовані на постійне поліпшення якості навколишнього природного середовища в області.

Оскільки процес суспільного виробництва з самого початку є привласнення природи та її окремих ресурсів за умов конкретної соціально-економічної системи господарювання, то питання про відносини власності взагалі і на природні ресурси зокрема, слід вважати одним із найважливіших.

Суспільна форма власності призвела в останні часи до розбазарювання, безконтрольного і нераціонального використання відомствами і місцевими органами влади національного багатства держави, оскільки останнє було нічим і по суті, не мало господаря.

Багато сучасних зарубіжних вчених вважає, що головною причиною руйнування природи і забруднення НС являється державна власність на природні ресурси і всі засоби виробництва.